

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Pavla Bednáře „*Geografie transformace maloobchodní sítě města Ostravy*“

Úvod

Disertační práce se zabývá zajímavým a z hlediska geografie města mimořádně nosným tématem vývoje maloobchodu v městském prostředí. Samotnou volbu předmětu výzkumu lze tedy hodnotit jednoznačně kladně. Stejně tak umístění empirické části práce do prostředí transformující se Ostravy je přínosné – převaha geografických analýz hlavních měst je v současné geografii stále patrným a ne vždy žádoucím jevem.

Formální úprava práce

Rozsahem 156 číslovaných stran, samostatnou rozsáhlou přílohou tabelárních dat a dalšími tabelárními a mapovými přílohami se práce řadí mezi obsáhlejší texty. Bohužel je nutné konstatovat, že autor tento rozsah nezvládl zcela bezchybně, vnitřní logika práce, strukturace jednotlivých pasáží a zejména práce s textem by si patrně zasloužily detailnější pozornost.

Hned v úvodu oponentského posudku je nutné vznést závažnou výtku směřující k formální úpravě práce – odhlédneme-li od níže diskutovaných vědeckých kvalit práce, formální úprava je na velice nízké úrovni a zcela zbytečně tak degraduje celkové vyznění disertační práce. V důsledku enormního množství gramatických chyb, nedokončených slov a prohrěšků proti interpunkci se text stává obtížně srozumitelným a nad vybranými pasážemi se může čtenář dokonce domnívat, že se mu dostala do rukou pouze pracovní verze disertační práce (viz str. 60, kde byly v textu ponechány pracovní poznámky autora nebo str. 29 se šesti chybami na pouhých třech řádcích). Čtivosti textu v žádném případě neprospívá autorova formulační nekázeň. Snaha vměstnat více myšlenek do jedné věty je kontraproduktivní a pro přehlednost geografické explanace smrtící (např. věta ze strany 20: *...Naopak hypermarkety se dostaly do fáze zrání, využívající, až na výjimky v závislosti na lokalizaci zejména jakožto kotevního nájemce v nákupních centrech, strategii „trading down“, tj. dosáhly vrcholu úspěšnosti a další rozvoj, resp. udržení tržního podílu, spočívá v přechodu k diskontní orientaci, projevující se omezením velikosti prodejní plochy, zúžením nepotravinářského sortimentu a přechodem k rychloobrátkovému zboží.*). Autor by se měl vyhnout používání 1. osoby jednotného čísla (např. str. 97). Pokud autor hodlá práci či její části publikovat, rozhodně tak nelze učinit bez pečlivé kontroly a podstatné stylistické úpravy stávajícího textu.

Splnění cílů práce

Stanovené cíle byly uspokojivě splněny. Autor podal poměrně dobrý přehled vývoje maloobchodní sítě v Ostravě v často až přílišné míře detailu. Samotné empirické části disertační práce byly náležitě uvozeny hlubokou rešerší literatury a zdrojů, stejně jako diskusí a přípravou použitých analytických nástrojů.

Některé dílčí cíle byly ovšem stanoveny možná až příliš ambiciózně a úzce tematicky profilovaná práce nemohla logicky přinést zcela uspokojivou odpověď (viz otázka týkající se ukončení tranzice ze socialistického města na kapitalistické).

Postup řešení

Autor disertační práce zcela správně věnoval značnou pozornost rešerši a diskusi literatury, české i zahraniční. Vzhledem k přesahu tématu maloobchodu i do disciplín ekonomických, marketingových a plánovacích není používána literatura výhradně geografická. Tento víceoborový přístup k rešerši je ku prospěchu věci; drobné výhrady snad lze mít k určitým pasážím vyznívajícím až příliš jako texty marketingových učebnic (např. str. 12 nebo 44).

Chyb se autor nevyvaroval co do korektnosti citací. Některé evidentně přebírané pasáže by jistě zasloužily uvedení zdroje (namátkou například kapitola 4 nebo kapitola 8.2.1.2), ne vždy je dodržována jednotná forma citací v textu. Pokud autor doslovně cituje, je nutné uvést číslo strany.

V kapitole 6 autor podává poměrně rozsáhlý nástin teoretických přístupů ke zkoumání maloobchodních struktur ve městě (drobná připomínka k názvu kapitoly – *maloobchod měst* je poněkud zavádějící slovní spojení). Autor zde prokazuje dobrou orientaci v teoriích a modelech popisujících prostorové aspekty rozvoje maloobchodu v městském prostředí.

Vzhledem ke specifickému zaměření práce na téma maloobchodní transformace v postsocialistickém městě by bylo patrně možné věnovat více pozornosti právě teoretickým přístupům ke zkoumání postsocialistického urbánního vývoje. Na tomto místě by bylo rovněž dobré jednoznačněji deklarovat autorův pohled na analýzy maloobchodu – je cílem práce skrze zkoumání vývoje dílčího typu městských struktur (tj. maloobchodu) přispět k pochopení postsocialistické transformace města nebo je předmětem zájmu samotná transformace maloobchodu, kdy město slouží pouze jako aréna vybraným procesům? Alespoň rámcově mohly být také popsány současné názory na vývoj role měst v procesech spotřeby.

Kapitoly 7 a 8 již přibližují východiska a realitu současného vývoje maloobchodu v prostředí ČR a vytvářejí rámec pro samotnou analýzu vývoje maloobchodní sítě v Ostravě (kapitoly 9 - 11). Empirické části jsou zpracovány na základě solidní znalosti místních podmínek, podpořené terénním průzkumem a dotazníkovým šetřením. Jako prostorového rámce pro zachycení diferenciované vývojové dynamiky používá autor morfogenetické zóny – škoda jen, že tyto jsou charakterizovány převážně výlučně z hlediska morfologie zástavby a není připojena jejich širší socio-ekonomická a demografická charakteristika. Autor navíc některé závěry vyvozuje právě z ukazatelů vázaných na obyvatelstvo bez jejich důkladnější prezentace.

Poněkud zmatečné je kombinování různých zdrojů dat o ostravské maloobchodní síti. Pokud bylo vedeno vlastní terénní sčítání maloobchodu, je nepochopitelná rezignace na sledování prodejní plochy; chyba vzniklá odhadem čisté prodejní plochy by patrně byla v mezích tolerance.

Konkrétní dotazy a připomínky

1. Bylo by možné podrobněji analyzovat důvody nižší intenzity mezinárodní expanze maloobchodních firem v jižní Evropě ve srovnání se západní Evropou? Důvody uvedené na straně 21 se jeví jako neúplné. Čím autor rozumí „*blízkost jednotlivých zemí*“ západní Evropy?
2. Ne zcela pochopitelný je druhý odstavec na straně 27. Co autor chápe pod „*normativními studii*“?
3. Co znamená věta na str. 31: „*Chování zákazníků bylo odvozováno spíše než empiricky odvozeno*“?
4. Teorie centrálních míst bude patrně pracovat s izotropním, nikoli izotopickým prostorem (str. 32).
5. Zařízení s nepotravinářskou funkcí nejsou maloobchodními zařízeními (str. 40, bod 2)?
6. Autorova poznámka o různém rozložení (maloobchodních) aktivit do prostoru města během dne je jistě opodstatněná, nicméně vytvářet odlišné hierarchie maloobchodní sítě pro různé časové okamžiky se jeví možná jako příliš komplikované (str. 41).

7. Kritika neoklasických přístupů jako vytváření „*neopodstatněných, neprokázaných a klamných odvozování chování zákazníků*“ se zdá být až příliš příkrá (str. 42).
8. Pasáže zabývající se empiricko a kognitivně -behaviorálním přístupem možná až zbytečně podrobně analyzují přínosy a omezení tohoto typu výzkumů, některá fakta se opakují.
9. Co je to „*nedokonale omylný*“ zákazník (str. 48)?
10. Pasáže o vývoji maloobchodní sítě v ČR za socialismu trpí značnými formulačními nepřesnostmi a zjednodušenými vysvětleními. Tvzení, že v období socialismu „*úřady a maloobchod byly soustředovány do městských center z důvodu jejich snadnějšího řízení vládou*“ je hodně zkratkovité (str. 62). Stejně tak tvrzení, že výstavba sídlištních obchodních domů byla potlačována, aby nevytvářela konkurenci centru a nekladla zvýšené nároky na výrobu nepotravinářského zboží je nepravděpodobné (tamtéž).
11. Podobně zmínky o procesu privatizace by zasloužily ještě jednu korekci – malou privatizaci nelze chápat jako zdroj trhu s nemovitostmi a neměla také asi primárně sloužit k „*odstranění dřívější stranické nomenklatury KSČ z vedoucích ekonomických funkcí*“ (str. 63).
12. Obtížně uchopitelné je tvrzení, že důsledkem atomizace maloobchodu byla „*...ztráta vlivu obchodníků na výrobu, třebaže ani v době před rokem 1989 nebyla patrná...*“ (str. 66).
13. Chybné je tvrzení, že se nová nákupní centra začínají objevovat v postsocialistických zemích do druhé poloviny 90. let (str. 67).
14. Neměla by kapitola 8.2.2 *Současné trendy v rozvoji nákupních center* spíše předcházet kapitole 8.2.1.2 zabývající se trendy budoucími?
15. Z jakého zdroje autor čerpá údaje o celkové prodejní ploše nákupních center v ČR v roce 2007 (str. 73)?
16. V kapitole popisující morfogenetické zóny lze postrádat jejich širší sociální a demografickou charakteristiku a pozici v kontextu města,; označení zóny 3 – *zóna sídlišť v zóně tranzice* - není příliš šťastné, jelikož evokuje spíše charakter subzóny.
17. Bylo by možné podrobněji vysvětlit, co autor míní oligopolizací potravinářského prodeje na sídlištích (str. 83)?
18. Opravdu s obdobím intenzivní výstavby hypermarketů a center přichází další vlna dekoncentrace maloobchodní sítě (str 91, třetí odstavec kapitoly)?
19. Co znamená v kontextu Ostravy termín „*aktivní zóna asimilace*“ použitý na straně 106?
20. Obrázek 7 je bez podrobnějšího vysvětlení nesrozumitelný. Vyplývalo by z něj, že v Ostravě jsou např. pouze 2 pekařství a 2 řeznictví. Legenda je nelogická, směšuje více kategorií.

Závěrečné zhodnocení

Předložená disertační práce je dílem mapujícím průběh vývoje maloobchodní sítě ve specifickém prostředí města Ostravy. Práce obsahuje jasně deklarované cíle, uspokojivě zvládnuté analýzy a solidně zpracované závěry. Hlavní nedostatky práce spočívají zejména v zanedbané formální a stylistické úpravě a v místy nedostatečné interpretaci vývoje maloobchodní sítě jako jednoho ze symptomů prostorové transformace postsocialistické Ostravy. Přes uvedené připomínky je disertační práce solidním geografickým dílem rozšiřujícím úroveň poznání v rámci geografie města a maloobchodu.

Disertační práci doporučuji k obhajobě.

V Brně, 30. 7. 2008

Mgr. Ondřej Mulíček, Ph.D.

Geografický ústav
Přírodovědecká fakulta
Masarykova univerzita, Brno